

Motion

1976/77:1332

av herr Werner m. fl.

om åtgärder mot diskriminering av kvinnor inom arbetslivet, m. m.

Kvinnans villkorliga frigivning var den term Eva Moberg i början av 1960-talet använde för att karakterisera kvinnans förtryckta ställning – den klyfta som existerar mellan kvinnans rent legala rättigheter och den verklighet hon lever i.

Under de femton år som gått sedan Eva Moberg gav ut sin debattbok *Kvinnor och människor* har betydande förändringar inträffat då det gäller medvetandet om kvinnofrågans existens och betydelse. En ny kvinnorörelse har växt fram. Fackliga och politiska organisationer har förmått ta upp de olika aspekterna på kvinnoemancipationen. De etablerade kvinnoorganisationerna har i viss mån radikaliserats. Kvinnokampen har satt spår också i kulturlivet. Teatrar runt om i Sverige spelar pjäser med kvinnokampsmotiv, antalet verksamma kvinnliga kulturarbetare har ökat, utställningar som behandlar kvinnans historia och insatser i arbets- och kulturliv arrangeras på museer och bibliotek. Grammofonskivor med kvinnokampssånger är en del av den antikommersiella musikkulturen.

Allt detta är dock endast marginella förändringar. Det kapitalistiska manskamhället med sitt dubbla förtryck står orubbat kvar. En kort översikt över kvinnans ställning i arbetslivet, i skolan och i hemmet bevisar att detta påstående är riktigt.

Arbetslivet fortsätter att vara uppdelat i en manlig och en kvinnlig sektor. Av 38 yrkesområden är 30 till mer än 75 % dominerade av endera män eller kvinnor. Kvinnorna dominerar till mer än 75 % endast 8 yrkesområden. Detta mönster har inte förändrats sedan 1965. Likalön existerar fortfarande bara på ett fåtal områden. Medellönen för de heltidsarbetande kvinnorna var 1972 28 880 kr. och för männen 40 500 kr. Inkomstskillnaderna blir ännu större om man jämför samtliga förvärvsarbetande män och kvinnor.

Kvinnornas förvärvsintensitet är fortfarande avsevärt lägre än männens. År 1974 hade 80 % av de vuxna männen arbete, medan motsvarande siffra för kvinnorna var 57 %. Både den öppna och den dolda arbetslösheten är störst bland kvinnorna. Svårast drabbad är den kvinnliga ungdomen: över 7 % av de unga kvinnorna saknar arbete. Motsvarande siffra för hela den arbetsföra befolkningen är 1,6 %.

Under perioden 1971–1974 hade antalet förvärvsarbetande kvinnor ökat med 17 % jämfört med fyraårsperioden 1964–1967. De flesta kvinnor som träder ut i förvärvslivet hamnar dock i deltidsarbete. Mellan de två fyraårsperioder som vi nyss nämnde ökade antalet deltidsanställda kvinnor med 29 %. Nästan 94 % av samtliga deltidsanställda är kvinnor – kvinnor

som är beroende av en annans lön för sin existens.

600 000 kvinnor arbetar mindre än 35 timmar i veckan, vilket innebär att nästan hälften av alla kvinnor är deltidssarbetande. Det finns inga tecken på att detta mönster håller på att förändras. 70 % av de kvinnor som de senaste åren börjat förvärvsarbeta gör det på deltid. Nästan hälften av alla deltidssarbetande kvinnor är över 45 år. Detta verkar tyda på att det inte är kvinnornas egna önskemål om att arbeta på deltid som är det avgörande, inte heller att det är svårigheter att ordna barnomsorgen som alltid hindrar dem från att ta en heltidsanställning. Det är i stället den kapitalistiska arbetsmarknaden med dess obarmhärtiga syn på de medelålders och äldre kvinnornas behov plus fördomar om vem som skall ta huvudansvaret för hemmets skötsel, som tvingar in många kvinnor i partiell arbetslöshet.

Den stora arbetslösheten bland de unga kvinnorna tvingar dem att ta de arbeten som erbjuds dem, vilket är detsamma som lågavlönade kvinnoryken. Många unga kvinnor arbetar som sjukvårdsbiträden, i affär eller på kontor. Hälften av alla flickor som slutar grundskolan tar arbete som barnflickor eller som praktikanter på förskolor, fritids- och daghem.

Arbetsvillkoren för barnflickorna är chockerande dåliga. Barnflickornas löner och anställningsvillkor regleras inte i några avtal. Arbetsköparen-familjen gör upp ett privat avtal om lön, arbetstider, arbetsuppgifter m. m. med den arbetssökande. Juridiskt faller barnflickorna under hembiträdeslagen. Den unga kvinnan, som är utan erfarenhet från arbetslivet, som kanske saknar självkänsla och som är utan möjlighet att organisera sig fackligt, har svårt att ställa krav. Hon hamnar lätt i beroendeförhållande till arbetsköparen. Anser hon sig felaktigt behandlad, finns det ingen facklig organisation som för hennes talan, utan hon är tvungen att gå till en advokat och stämma arbetsköparen. Systemet med barnflickor döljer det kapitalistiska samhällets oförmåga att skapa arbetstillfällen åt de unga kvinnorna. Dessutom svarar barnflickorna för en betydande del av barnomsorgen. De utnyttjas av samhället för att kostnadsfritt täcka de behov av barnomsorg som det självfallet är samhällets skyldighet att uppfylla.

Antalet beredskapsarbetande ungdomar har ökat kraftigt under de senaste åren. Av de unga kvinnor som har beredskapsarbeten sysslar ca 95 % med vård-, kontors- eller serviceyrken.

16 % av de omkring 43 000 eleverna vid arbetsmarknadsutbildningen (AMU) är kvinnor under 25 år. Även här slår den traditionella uppdelningen efter kön igenom i kursvalet. Den överväldigande majoriteten av kvinnorna går på skrivmaskinskurser och sekreterarutbildning, männen utbildas till t. ex. svetsare. De undantag som förekommer från regeln anses så uppenbarväckande att de uppmärksammas i pressen.

Det är alltså uppenbart att AMS och AMU inte aktivt motverkar könsbundet yrkesval.

Flickornas indoktrinering till den traditionella kvinnliga rollen – med dess uppfattning att hemarbete är huvudsaken och yrkesarbete en bisak

– påhörjas i hemmen och befästs i skolan. Visserligen tar läroplanen för både grundskolan och gymnasieskolan upp könsrolls- och jämlikhetsfrågor och påpekar att "det är skolans uppgift att göra eleverna medvetna om denna påverkan och stimulera dem att kritiskt analysera och debattera den".

Många lärare ifrågasätter dock nödvändigheten av en radikal inriktning på undervisning i könsrollsfrågor. I läroböcker och andra läromedel inpräntas fortfarande den traditionella mans- och kvinnorollen. I läroböckerna stökar 1970 fortfarande mor i köket, som hon gjorde för 30 år sedan. Tomtebolyskan i den borgerliga och alltid osplittrade familjen frodas. Det inträffar aldrig att mamma kommer hem från arbetet på fabriken och kräver att familjens övriga medlemmar skall ta sitt ansvar för hemarbetet. Inte heller finns det några ensamstående vare sig mammor eller pappor i läroböckernas värld. Far har yrkesidentitet medan "mor är rar".

Undervisningen i svenska och historia förbigår kvinnornas insatser i samhälls- och kulturarbete. Den könsuppdelade gymnastikundervisningen bidrar till att befästa könsrollerna. Dominansen av pojkar resp. flickor på olika linjer i skolan visar hur djupt könsrollerna är inpräglade redan i tonåren, en inriktning som det måste vara en av skolans viktigaste uppgifter att bryta (med stöd av läroplanens anvisningar). Höstterminen 1973 var andelen flickor på gymnasieskolans konsumtionslinje 96,7 %, beklädnadsteknisk linje 84,4 %, humanistisk linje 80,8 %, skogsbrukslinje 0,8 %, verkstads- teknisk linje 0,8 %, fordonsteknisk linje 0,7 %, el- och teleteknisk linje 0,5 %, hygg- och anläggningsteknisk linje 0,5 %.

Förberedelsen för inplaceringen i arbetslivet startar redan i första klass i grundskolan. Den har olika karaktär för olika elever, beroende på deras sociala ursprung och deras kön. Då syo, dvs. studie- och yrkesorientering, och pryö, dvs. praktisk yrkesorientering, sätter in har sorteringsapparaten skolan redan präglat eleverna. Resultatet blir att av de 16-åringar som inte fortsätter i gymnasieskolan, (30 % av en årsklass) sysslar pojkarna med industriarbete, hantverk och byggnadsarbete. Flickorna är – som väntat – sysselsatta med husligt arbete, försäljnings- och kontorsarbete. Nästan 70 % av pojkarna har fast anställning mot endast 40 % av flickorna – för de senare är praktikantanställning en vanlig anställningsform.

Dessa fakta visar att syo- och pryöverksamheten måste förbättras och byggas ut. Den skall ge alla elever erfarenhet från både mans- och kvinnodominerande yrken. Detta skulle ge eleverna möjlighet att inse sina verkliga förutsättningar och intressen och leda till att de provar yrken på ett mer förutsättningslöst sätt.

Undervisningen om könsrollerna måste likaså utvidgas och fördjupas. Sexualundervisningen bör också förbättras. Den bör utformas så att den bidrar till att luckra upp fördomar om kvinnan hos både lärare och elever. Detta är särskilt viktigt med tanke på den fördomsfyllda syn på kvinnan som presenteras i massmedia, särskilt i s. k. dam- och herrtidningar och i de pornografiska alstren.

Kvinnans svaga ställning i arbetslivet hänger samman med hennes traditionella roll i hemmet och familjen. Kapitalismen och dess ideologiska apparat har intresse av att synen på kvinnan som främst maka och mor bevaras, eftersom det kapitalistiska systemet med dess ständigt återkommande lågkonjunkturer inte kan garantera alla kvinnor en kontinuerlig sysselsättning ute i arbetslivet. En stor del av hemmakvinnorna utför ett nödvändigt men helt oavlönat arbete. Att den ekonomiska beroendesituationen kan förorsaka psykiska problem har uppmärksammats först på senare år. Av en undersökning som gjordes av Göteborgs kommun 1967 (Barbro Jansson: Familj och förvärvsarbete, del 1, Giftna kvinnors val av arbetsform) framgår att en stor del av de hemarbetande kvinnorna lider av allvarliga sjukdomssymtom. Med ledning av svaren från de intervjuade (dels förvärvsarbetande, dels hemarbetande kvinnor) gjordes en bedömning av deras arbetskapacitet. Resultatet blev att 92 % av de förvärvsarbetande kvinnorna i åldrarna 40–59 år bedömdes ha full arbetskapacitet mot 71 % av de hemarbetande. Allvarligt nedsatt arbetskapacitet bedömdes 10 % av de hemarbetande och ingen av de förvärvsarbetande ha. Detta visar enligt undersökningen att hemmen utgör det utan jämförelse största området för skyddad verksamhet för partiellt arbetsföra i dagens samhälle.

”Göteborgsundersökningens jämförelse mellan hälsotillståndet hos de förvärvsarbetande och hemarbetande kan också ges en annan tolkning än den att sjuka giftna kvinnor väljer eller tvingas att bli hemarbetande”, säger Kommunstyrelsens i Stockholm kommitté för kvinnofrågor i sitt program för jämlikhet mellan män och kvinnor, som gjordes 1970. ”Det sämre hälsotillståndet hos de hemarbetande kvinnorna skulle också kunna vara ett resultat av de otillfredsställande arbetsförhållandena i hemmet. Den arbetsmedicinska forskningen i yrkeslivet är ett uppmärksammat och diskuterat område. Problemen kring arbete och hälsa i hemmet vet man däremot mindre om. Sådana problem torde inte minst vara av psykisk art och ha att göra med t. ex. allmän otillfredsställelse, dåliga bostadsförhållanden, hemarbetets monoton, avsaknad av semester och lön som värdesättning av arbetet. Man vet inte heller vad det innebär av stress att, som hemarbetande kvinna, bo på sin arbetsplats och således aldrig helt kunna koppla av från arbetet.”

Någon mer omfattande undersökning av de hemarbetande kvinnornas situation har inte gjorts i Sverige. På engelska (även översatt till svenska) föreligger sedan tio år tillbaka psykologen och journalisten Betty Friedans *Den feminina mystiken*, som grundligt penetrerar en stor grupp amerikanska hemmafruars sociala och psykologiska situation. Friedans intervjupersoner, som ofta hade sin yttre verklighet – bostad, ekonomi osv. – perfekt ordnad plågades ofta av svåra psykosomatiska sjukdomssymtom och företedde störningar i det sexuella samlivet.

Att de hemarbetande kvinnornas isolerade situation måste medföra svåra psykiska risker är uppenbart. Detta gäller särskilt de kvinnor vilkas män på grund av sin arbetssituation är länge borta från hemmet varje dag och

som återvänder uttröttade och utan förmåga att ge kvinnan den stimulans hon behöver.

För att bryta kvinnans isolering krävs dels fullkomlig utbyggnad av barnomsorgen, dels en förkortning av arbetsdagen till 6 timmar för alla.

Trots att mäktiga ekonomiska krafter ser till att villaromantiken frodas och trots de konservativas appeller om "Rädda familjen" fortsätter den traditionella kärnfamiljen att vittra sönder till följd av strukturförändringarna i den kapitalistiska ekonomin. År 1975 var antalet enpersonshushåll uppe i 770 000. Antalet ensamstående kvinnor med barn var 250 000. Detta resulterar ofta i ensamhet och isolering, psykiska besvär, drogberoende, en känslomässigt och sexuellt omöjlig situation som i många fall leder till självmord (självmordsfrekvensen för kvinnor ökar f. n. kraftigt i Stockholm). Denna process kan inte hejdas vare sig av familjebevarande slogans eller av kortsiktiga åtgärder av typ familjestöd.

En viktig uppgift är i stället att arbeta på att bryta människors isolering i bostadsområdena, den isolering som både familjer och ensamstående drabbas av.

I dagens samhälle finns ofta ingen annan möjlighet till mänsklig kontakt på kvällstid än att göra kostnadskrävande besök på dansrestauranger. Detta är en omöjlighet för många, speciellt för lågavlönade kvinnor med barn och för ungdomar som antingen är arbetslösa eller går i skolan. I en särskild motion till innevarande riksmöte utvecklar vpk sin syn på bostadspolitiken. I detta sammanhang vill vi därför endast erinra om vilken betydelsefull roll förekomsten av samlingslokaler i bostadsområdena kan spela för att bryta tragisk och helt onödigt mänsklig isolering. Dessa lokaler, som bör finnas i varje hyreshus eller kvarter, skulle kunna tjäna som forum för knytandet av avspända vardagskontakter. Särskilt viktigt är det att tonåringarna i förortsområdena, vilka nu är hänvisade till T-banestationer och trappuppgångar, får trivsamma träffpunkter.

Med hänvisning till det anförda förestås¹

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag till åtgärder för kamp mot kvinnodiskriminering inom arbetslivet främst genom
 - a. en sysselsättningspolitik som tryggar allas rätt till ett meningsfullt arbete,
 - b. bättre utbildning av och instruktioner för personal hos AMS och länsarbetsnämnderna för att bryta könssegregeringen på arbetsmarknaden,
 - c. förbud mot könsriktad platsannonsering,

2. att riksdagen beslutar att hos regeringen anhålla om genomförande av en undersökning av de hemarbetandes situation.

Stockholm den 25 januari 1977

LARS WERNER (vpk)

EIVOR MARKLUND (vpk)

NILS BERNDTSON (vpk)

BARBRO BACKBERGER (vpk)

JÖRN SVENSSON (vpk)

i Malmö

C.-H. HERMANSSON (vpk)

KARIN NORDLANDER (vpk)

INGA LANTZ (vpk)

¹ Se även motionerna 1976/77:1333 och 1334